

FELSEFE DÜNYASI

2019/ YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 69

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör/Editor

Prof. Dr. Celal TÜRER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt. Üniv.)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)

Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaası

İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 384 34 35-36 (Pbx) Fax: 0 312 384 34 37

Basım Tarihi : Temmuz 2019, 600 Adet

PROF. DR. NECATİ ÖNER'İN BİLGİ ANLAYIŞI

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 69, Yaz 2019, ss. 7-34.

Hakemleme: 31.05.2019 | Kabul: 14.06.2019

Murtaza KORLAELÇİ*

Merhum hocam Prof. Dr. Necati Öner (1925-2019), birleştirici gücü, sevgisi, müsamahası, nezaketi, sadakati, cömertliğiyle mümtaz; din, vatan, millet ve devlet aŐkısıyla bezenmiŐ bir mütefekkir ve gerçek mü'min, ilmi ile âmil olan nadir Őahsiyetlerden biri idi.

32 yıl önce, felsefe bölümlerindeki 19 öğretim üyesi ile birlikte 9 Haziran 1987'de Felsefe Derneği'ni kurdu. 4 yıl sonra, derneğin ismi bakanlar kurulu kararıyla Türk Felsefe Derneği haline dönüŐtü. Derneğin amaçlarından biri de Türk Felsefecileri arasında birlik, beraberlik ve dayanıŐma sağlamaktır. Hocam kurmuŐ olduğu derneğin başkanlığını fiilen 23 yıl yürüttü. 01.11.2010 yılında, sağlığı nedeniyle dernek başkanlığından ayrıldı. 02.01.2019'da vuku bulan vefat tarihine kadar derneğin onursal başkanı ve fikir danıŐmanıydı. Dağıtan değil birleŐtiren zeka daima büyüktür. Hocam bunlardan biriydi.

Hocamın bilgi anlayıŐını, bizlere bıraktığı, açık ve anlaşılır olan kendi eserlerinden ve kendi cümleleri ile aktarmaya çalıŐacaęım. Hocam yapacağı açıklamaların daha kolay anlaşılması için, kullanacağı terimlerin bazılarının ne anlama geldiğini belirtmekle iŐe başlıyor. Ona göre "*bilgi*, var olanın tanınması, başka ifade ile, var olanın tasavvurudur.

Bilgi edinme, var olandan haberdar olmadır. *Var olan*: Hükme konu olabilen, yani hakkında hüküm verilebilendir. Başka bir deyiŐle, bilgi objesi

* Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi A. B. D. Öğretim Üyesi, Prof. Dr.

olabilendir. *Varlık*: Bir anlamda var olanın bütünüdür. Bir anlamda da var olanın varlığının ifadesidir.”¹

Var etme ifadesini hocam yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için itina ile daha geniş açıklıyor. Yaratma terimi ile de karşılanabilecek bu kavram için şöyle diyor: “*Var etme*: Olmayı varlık sahasına sokmadır, var kılmadır. Var etmek iki türlü olur, birincisi, *yoktan var etmedir* ki var olmayan bir şeyi, herhangi bir malzeme kullanmadan, bir örneğe göre olanaksızın var etmedir, ve bu Allah’a has olan yaratma şeklidir. Kur’an-ı Kerimde şöyle buyuruyor: “O göklerin ve yerin yoktan var edicisidir. O bir işin olmasını murat edince ona yalnız “ol” der, oda hemen olur”²; *vardan var etmedir*. Bu ise var olanın şeklinin değiştirilmesidir. Şu masa yapılmadan önce yoktu; ustası belli bir projeye göre, belli bir malzemeyi kullanarak onu var kılmıştır.”³

Bazı felsefe lügatlerinde bilgi için şu tanımlar yapılmaktadır: *Bilgi* bir şeyi, duyu organlarının aracılığı ile veya bu aracılık olmaksızın, doğrudan doğruya düşünceyle yakalamaktır.”⁴“Bilgi, bilgisinin objesine nüfuz eden, onu belirleyen düşüncenin fiili.”⁵

Var olanların tanınması insanı bilgi sahibi kılar diyen Öner, şöyle devam ediyor: “Bilgi, (...) var olanların zihindeki yansımadır.”⁶

Prof. Dr. Necati Öner, bilgiyle sıkı ilişkisi olan kavramı şöyle tanımlıyor: “*Kavram* bir objenin zihindeki tasavvurudur. Buna fikir (idé) de diyebiliriz. (...) Kavram dille ifade edilirse mantıkla buna terim denir.”⁷

Öner’e göre obje var olandır. Var olanlar ise maddi veya manevi olabilirler. “Maddi olan zaman ve mekân içinde yer kaplayan; bu sebeple duyu organları ile algılanabilendir. Manevi olan maddi olmayandır. Kavram var olana delalet eder. (...)

Hayal da tasavvurdur, ama kavramdan farklıdır. Hayal, bir var olanın, bir halin tasavvurudur, o hali canlandırmak, göz önüne getirmektir. Kavram bir varolanın bütün hallerini içine alır, yani geneldir ve canlandırılmaz yani göz önüne getirilemez.”⁸ Hayalde, bir şey algılanıyormuş gibi zihinde canlandırılır. Kavramda ise zihinde canlandırma olmayıp anlaşılma vardır.

1 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara 1999, s. 197.

2 Kur’an 2/ Bakara 117.

3 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 197.

4 Paul Foulquié, *Dictionnaire de la Langue philosophique*, Paris 1980, s. 120.

5 André Lalande, *Vocabulaire Technique et Critique de la philosophie*, Paris 1992, s. 171.

6 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, Ankara 2009, s. 166.

7 Doç. Dr. Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ankara 1970, s. 16.

8 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 116.

Öner'in zikrettiği tanımlardan bazıları da şöyle ifade edilebilir: "Bilgi var olanın tanınmasıdır. Var olanı tanıma onun bilgisine sahip olmaktır. Bilgi bir şey hakkında verilen hükümlerdir. (...) Bilgi bilenle bilinen arasındaki bir ilişkinin ortaya koyduğu şeydir. Yani var olanın zihinde oluşan aksidir."⁹

"Var olan, hakkında hüküm verilebilendir." diyen Öner, varlıktan hem bütün var olanları hem de onları var edeni anladığını ifade etmektedir.

İnsan bilgisini, algı ve kişisel deneyimle doğrudan doğruya veya dolaylı yolla "yani sosyal çevre, okul, kitap, radyo, televizyon gibi iletişim araçları ile elde ederler. Bilgi edinmek aslında var olanların kavramlarını kazanmaktır."¹⁰

Bir şeyi algılama o şeyden haberdar olma ve anlamadır, bir bakıma o şeyin bilgisine sahip olmaktır. Ancak bu basit bilgi başkalarına aktarılamaz. "Algının asıl bilgi halini alması, bir kavram içine sokulmasıyla olur. Bilmek için, adlandırmak için ve bilgiyi aktarabilmek için, algıların kavram içerisine alınması, başka ifade ile kavrama müracaat etmek zorunluluğu vardır. (...) Bilginin işlevini yapabilmesi kavramların adlandırılmasına bağlıdır. Adlandırma kelime yapmaktır. Böylece dil ortaya çıkar.(...) Bir dile sahip olmak kavramlara bağlıdır. Kavramlar olmazsa diller de olmaz."¹¹

Öner'e göre kavram, bir sınıfı oluşturan bireylerin ortak özelliklerini alarak yapılan bir genellemedir. Soyut kavramlar duygu dünyası ile ilgili olduğu için varlıkları yaşamakla anlaşılır. Bu kavramların bilinç alanına intikali iç algı ile gerçekleşir. Birey soyut varlığın kavramına sezgi ile ulaşır.

Düşünürümüze göre "biz ideallerimizi bir kavram içinde değerlendirerek ona anlam kazandırırız. Anlam kazandırma bilgi sahibi olmaktır. İşte bu sebeple bilgi kavramlar yığındır. Zihin kavramlar arasında bağ kurarak ve verdiği hükümler ve hükümler arasında ilişki kurarak yaptığı çıkarımlarla kavramları bir düzene kor ve bu sayede bilgi kopuk kavramlar yığını olmaktan kurtulup bir düzen içerisinde bulunur.

(...) Kavramların söz veya yazı ile ifade sayesinde bilgi aktarması mümkün olur."¹²

Düşünürümüze göre her isteyerek yapılan eylem bir bilgiye göre olur. "İrâdi eylemlere yön veren bilgilerin doğru olması ve amaca uygun bulun-

9 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, Ankara 2008, s. 20.

10 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 21.

11 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 22.

12 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 23-24.

ması ölçüsünde başarı sağlanır. Bilginin doğruluğu hükmün doğruluğu demektir. Bu da bilginin nüvesini oluşturan kavramların açıklılığına bağlıdır.”¹³

Öner’e göre her kavramın bir seçikliği bir de açıklığı vardır. “Kavramın seçikliği bir kavramı diğer kavramlardan ayıran belirginliğidir.(...) Seçiklik bir var olanın bütün var olanlar içerisinde yerini belirler. Mesela at kavramını kuş kavramından, özgürlük kavramını adalet kavramından ayıran onların seçikliğidir.(...)”

Bir kavramın açıklığı o kavramın içeriğidir, başka bir ifade ile o kavramın temsil ettiği var olan hakkındaki bilgilerdir. Bir kavramın seçikliği bütün bireylerde aynı ve değişmez olduğu halde, açıklığı farklı ve değişkendir.

(...)Kavram var olan hakkında verilen hükümler yığındır.(...) Hüküm kavramlar arasında bağ kurmaktır. Kavram ise hükümlerden oluşuyor, işte çözümlenmez sorun.(...)

Her insanda bir alış gücü vardır. Alış gücünden bilgi edinirken bilgi edine düşen payı anlıyorum. Alış gücü her insanda aynı değildir. İnsanlar farklı farklı alış gücüyle yaratılmışlardır. Bu güç doğuştandır, sonradan kazanılmaz.(...) Bireylerde bir kavram açıklılığının farklı oluşunun birinci sebebi bu alış gücüdür.”¹⁴

Bilgi kavramlar birikimi olduğu için bir şeyin bilgisini elde etmek o şeyin kavramını oluşturmaktır. Kavramların etkisiyle insan eyleme geçer. “Her bilinçli eylem bir bilgiye dayanır. Bir bilgiye dayanmayan iradi fiil mümkün değildir. Bu sebeple her bilinçli eylemin değerlendirilmesi onun oluşunu sağlayan bilginin değerlendirilmesi ile oluşur.”¹⁵

Hocam Öner’e göre “bilginin iki önemli özelliği vardır: Birincisi zihinden zihne aktarılabilmesi (communicable), ikincisi zihin içinde ve dışında (kitap vs.) biriktirebilmesi (cumulative)dir. İşte bu sebepten insanlığın ortak malı olmakta ve sürekli değişmektedir. Medeniyetin gelişmesi de buna bağlıdır.”¹⁶

Düşünürümüzün ifade ettiği bilgi problemi şu üç ana başlık altında incelenir:1-Bilginin kaynağı, 2- Bilginin değeri, 3-Dış dünyanın varlığı.

Bilginin kaynağı konusunda: “ Bilginin deney yoluyla elde edildiğini kabul eden *deneycilik (ampirizme)*, deneyle elde edilen bilgilerin yanında do-

13 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 29.

14 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 25-26.

15 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 112.

16 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 209.

ğuşta bazı bilgilere sahip olduğunu ileri süren *akılcılık (rationalisme)* ve metafizik kavramlarınakılla değilde zihnin özel bir faaliyeti olan iç görüşle (intuition) elde edildiğini iddia eden *iç görüşçülük (intuitionisme)*.

Bilginin değeri konusunda: insanın doğru bilgi edinemediğini söyleyen *şüphecilik (scepticisme)* ve insanın doğru bilgi elde edebileceğini söyleyen *dogmacılık (dogmatisme)*.

Dış dünyanın mevcudiyetinde: Bilinç dışında gerçek bir dünyanın bulunduğunu kabul eden *gerçekçilik (réalisme)* ve gerçeğin özünün cisimler dünyasında değil, maddi olmayan varlıkta arayan *idealizm (idéalisme)* gibi felsefi akımlar incelenir.¹⁷

Düşünürümüze göre felsefenin ana konusunu oluşturan Varlık, Bilgi ve değer birbirinden kopuk olamaz. Bilgi sorunu nasıl ahlâk ve değer konusuna kapı açarsa, zorunlu olarak varlık sorununu da düşündürür; çünkü bilgi bir var olanın, bir şeyin bilgisidir. Öyle ise bütün felsefe problemleri bir bütünlük arz eder ve mantıksal bağla birbirine bağlıdırlar.¹⁸

Bilgi Edinme Yolları

Bilgi esasında bir kavramlar yığını olduğu için, “zihin onları birbirine bağlayarak hükümler verir. Hükümlerden çıkarımlar yapan zihin, bu işlemlerinde akıl ilkelerine uyar.”¹⁹

Bilindiği gibi genelde aklın üç ilkesinden bahsedilir. Bunlar: Özdeşlik ilkesi, çelişmezlik ilkesi ve üçüncü şıkkın imkânsızlığı ilkeleridir. Bu ilkelere bir de yeter sebep ilkesini ilave eden Leibniz'e göre aklın iki ilkesi vardır: Biri çelişmezlik ilkesi diğeri de yeter sebep ilkesidir. Bu ilkelere özet olarak dokunursak şunları söyleyebiliriz:

a-Özdeşlik İlkesi: “A,A'dır bir şey kendisinin aynıdır şeklinde ifade edilir, (...) bir kavrama başlangıçta hangi anlam verilmişse o, süreç boyunca aynı anlamı taşır.(...) Akıl için değişmez, genel geçer hatta zorunlu olan bu ilke, varlığa uygulandığında farklı görüşler ortaya çıkar. Varlık gerekliliğini ilk ifade eden Parmenides olmuştur.²⁰(...) Değişmeyen aynı kalan varolanın kavramlarının seçiklikleridir.(...)”

17 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 19.

18 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 20.

19 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 39.

20 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 31.

b-Çelişmezlik İlkesi: A,A olmayan değildir. Başka şekilde ifade edersek, iki karşıt hüküm aynı anda hem doğru hem yanlış olamaz, yani biri doğru ise öteki yanlıştır.²¹(...)

c-Üçüncü Şıkkın İmkansızlığı: Bu ilke şöyle ifade edilir: Aile A- olmayan arasında üçüncü bir hal yoktur. Aristoteles şöyle diyor:

“İki çelişik ifade arasında herhangi bir aracı bulunması mümkün değildir.”²²

Üçüncü halin imkânsızlığının evrenselliğinden şüphe edilmesi üzerine “Lukasiewicz üç hakikat değerli mantık kurdu. Bu değerler şunlardır: doğru, yanlış ve nötr.(...) Reichenbach çok hakikat değerli mantığı, olasılık mantığı haline getirdi. Ona göre de doğru ve yanlış arasında sürekli, bir değerler skalası vardır.”²³

d-“Yeter Sebep İlkesi; Bu ilke gereğince yeter bir sebep olmadıkça hiçbir vakıanın doğru veya mevcut ifade edilen hiçbir hükmün hakiki olmayaçağını, vakıanın için böyle olupta başka türlü olmadığını dikkate alırız.(...) Yeter sebep ilkesinin, varlığın mı yoksa aklın mı ilkesidir konusu tartışmalıdır.”²⁴

Zihnin, bu ilkelere de yararlanarak “bilgileri eyleme (uygulamaya) hazır duruma getirme ve yeni bilgiler edinmede takip ettiği iki yol vardır: Birincisi akıl yürütme (discurtion), ikincisi iç görme (intuition) yoludur. Akıl yürütme yolunda, amaca erişmek için, zihin araç kullanır. Bu yol dolaylı yoldur. İç görüsel (intuitif) yolla ise amaca (...) doğrudan doğruya varılır.(...) Bu bakımdan bu iki yol birbirine karşıttır.

Akıl yürütme zihnin bir veya birkaç önermeye dayanarak sonuç çıkarmasıdır. Zihin bu faaliyetini üç ayrı yolla yapar, bunlar da *dedüksiyon*, *tümevarım* (*induction*) ve *benzetme* (*analogie*)’dir. Zihnin bu faaliyetleri için çıkarım (*inference*) da denir.”²⁵

Öner akıl yürütme şekillerini şöyle açıklıyor:

“a-deduksiyon: Bir veya birkaç önermeden zorunlu sonuç çıkarmaktır. Mantıksal ve matematiksel dedüksiyon diye ikiye ayrılır. Bu kavram Os-

21 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 32.

22 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 35.

23 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 36.

24 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 37.

25 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 39-40; Doç. Dr. Necati Öner, *Klasik Mantık*, s. 107.

manlıca'da istintaç veya ta'lil terimleriyle karşılanmıştır. Yeni Türkçe'de ise tümdengelim terimi ile ifade edilmiştir(...)

Mantıksal dedüksiyonun (...) en mükemmel şekli tasım (kıyas) dır.(...) Mantıksal dedüksiyonla yeni bir şey elde edilmez. Öncüller içinde zımnen (kapalı olarak) bulunanı açığa çıkarılır.(...) Öncüller doğru ise sonuç zorunlu olarak doğru olur. Bu bir analitik akıl yürütmedir. Örneğin:

Bütün insanlar ölümlüdür.

Sokrat insandır.

O halde Sokrat ölümlüdür.”²⁶

Düşünürümüze göre tasım yeni bir şey vermez, genellikle tümelden tikele doğru gider. Oysaki matematikteki akıl yürütme genelleştirmekle beraber yeni bir şeyi tasdik eder.

“b-Tümevarım (induction, istikra): Zihnin tikelden tümele, özelden genele, parçadan bütüne gidiş yoludur. Bu da ya tam tam tümevarım veya eksik tümevarım şeklinde olur.

Tam tümevarım; (...) bir sınıfı oluşturan bireylerin hepsini inceleyerek bütün hakkında karar vermektir. Buna biçimsel tümevarım da denir.(...) Verimsiz olduğu için eleştirilere konu olmuştur.²⁷(...)

Eksik tümevarım, buna tamamlayıcı tümevarım da denir. Bu tür akıl yürütmelerde zihin tikelden tümele, özelden genele gider. Bireyler günlük hayatlarında bu yola sık başvururlar. Bu tümevarıma bilimsel tümevarım da denilir.”²⁸

Bilimsel tümevarımda belli sayıdaki gözlemlerden sonra zihin genel bir kanunu onaylar. Bu tümevarım şekli, “bilimde başvurulan en önemli akıl yürütme şeklidir. Bilimlerin gelişmesi tümevarımı metot olarak seçmekle mümkün olmuştur.”²⁹

c-Benzetme (Analoji-Temsil):“Benzetme bir akıl yürütme yolu olarak, iki şey arasındaki benzerliğe dayanarak birisi hakkında verilen bir hükmü diğeri hakkında da vermektedir. Zihnin özelden özele yürüyüşüdür.(...)

Bu tarz akıl yürütmeye İslam hukukunda kıyas-ı fihhi denir.(...) İslam hukukunda çok kullanılan bir akıl yürütme yoludur.(...) Bu akıl yürütmede,

26 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 40-41.

27 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 44-45.

28 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 46; Doç. Dr. Necati Öner, *Klasik Mantık*, s. 180-181.

29 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 51.

dedüksiyonun hem de tümevarımın bulunduğu söylenir. Yani burada aklın iki türlü hareket ettiği kabul edilir.”³⁰

Zihnin yeni bilgiler elde etmek için kullandığı ikinci yol olan **ıçgörüŝ**, “zihnin bir şeyi aracı kullanmadan doğrudan doğruya kavraması, haberdar olması başka ifade ile bilinç altına sokmasıdır.

Gazzâlî, kalp gözü veya batınî göz dediğı ıçgörüŝten, aklın metafizik âleme açılıp hakikati kavramasını anlıyor.

Descartes’de ıçgörüŝ, aklın doğrudan doğruya kavramasıdır; şüphe götürmeyen apaçık bilgi verir. İlkler bununla kavranır.(...)

Kant’ da dışarıdan duyulara gelen izlenimler ıçgörüŝle zaman ve mekân formlarına girerler. Bu halleri ile zihin derecesinde kategorilere girip hüküm olur ve anlam kazanırlar.

Genellikle üç tür ıç görüşten söz edilir: Duyuların ıçgörüŝü, aklın ıçgörüŝü ve metafizik ıçgörüŝ.

Duyuların ıçgörüŝü, duyu organlarımızla renkleri, ŝekilleri doğrudan doğruya kavramamızı sağlayan yetimizdir.

Aklın ıçgörüŝü, ilişkileri doğrudan doğruya kavramamızı sağlayan yetimizdir.(...) Aksiyomları da bu güçle biliriz.

Metafizik ıçgörüŝ, özlerin doğrudan doğruya kavranmasıdır. Mesele “ben” in kavranması, Allah inancına varma metafizik ıçgörüŝle olur. ıçgörüŝle elde edilen bilgi, ŝüpheyi içermeyen, açık ve seçik bir bilgidir.”³¹

Hocamın bilgi anlayışı incelerken zihniyet anlayışına da dokunmamak elden değildir. Ona göre “zihniyet insan zihninin bir hali bir tavrıdır. Bu hal ferdin veya sosyal bir grubun düşüncesini sevk ve idare eder.”³² Öner’e göre “ insan bilgi edinirken ve bilgiyi uygularken yani eylemde bulunurken hep o anda içinde bulunduğu zihniyetin etkisi altındadır. Zihniyet, zihin zihin-faaliyette iken içinde bulunduğu ortamdır diye tanımlayabiliriz. İnsan var olanlara hep bu açıdan bakar, değerlendirmeleri hep bu açıdan olur. Kavramlar bu çerçeve içerisinde anlam kazanır. İnsanın farklı zihniyetleri vardır. Bunların bir kısmı doğuştandır, bir kısmı ise sonradan kazanılmıştır.”³³

30 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 51.

31 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 54.

32 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 229.

33 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 54.

Necati Öner'e göre "insanların aynı mantığı kullandıkları halde aynı hadise karşısında farklı sonuçlara varıp farklı davranışlar içerisine girmeleri, onların farklı zihniyetlere sahip olmalarından kaynaklanır. Böylece zihniyet, mantığın içinde yönlendiği ortamdır.(...)

Zihniyet, insanın, varlığı anlayış tarzı ve bu anlayışa göre varlık karşısında vaziyet alış halidir."³⁴

Öner zihniyetleri üç grupta topluyor: Büyüsel(magique), olgusal (positif) ve eleştirel (critique). Büyüsel zihniyete gizli güç hâkimdir. Bu güç eşya da veya büyüde bulunur. Dinî inançta ise güç kaynağı Allah'tır. Büyüsel zihniyete bağlı inancın kaynağı kollektif tasavvurlardır. " Dinî inançta ise kaynak vahiyle bildirilen bilgidir. Bu sebeple büyüsel zihniyete bağlı bilgi tek tektir, dağınıktır, düzensizdir. Dinî inançla ilgili bilgi ise vahye dayalı, bu anlamda objektif ve düzenlidir.(...)

Felsefi tefekküre gelince, insan tecrübenin verileri ile yetinseydi felsefeye ihtiyaç kalmazdı, bilim yeterli olurdu. İnsan tecrübenin verilerini değerlendiriyor. İster bilgi, ister varlık felsefesi yapsın, insan bu faaliyetlerinde tecrübeyi aşar. O halde felsefi düşünceyi pozitif zihniyete dayayamayız; düzensiz, dağınık, sistemleştirme imkânı olmayan büyüsel zihniyete ise hiç dayandırılmaz.

Öyle ise gerek dini gerek felsefi düşünceye hâkim olan zihniyet büyüsel ve olgusal (pozitif)zihniyetin dışındadır.³⁵"Düşünme konusundan çıkılamayan Allah, varlık, öz, varoluş gibi birçok felsefi sorunu büyüsel veya olgusal zihniyetle işleyemezsiniz."³⁶

Öner'e göre bu üç zihniyetin temsilcileri vardır. Büyüsel zihniyeti büyücü, olgusal zihniyeti bilim adamı, eleştirel zihniyeti velî ve filozof temsil eder.³⁷

Din ilahi olduğu için temel fikirleri Allah'a aittir. Bu bakımdan dindeki büyüsel zihniyeti Allah eleştirir. Burada değerlendirmeyi insan değil Allah kabullenir. "Bu bakımdan dinde büyüsel zihniyetin değerlendirilmesi insan zihniyetine misal verilemez.(...) Felsefe ise insanın yaptığı diğer değerlendirmedir. Ve onun eleştirel zihniyetinin bir eseridir."³⁸

34 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 229.

35 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 233.

36 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 180.

37 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 233.

38 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 180.

Düşünürümüz, bilgi-kültür ilişkisi konusunda da şunları söylüyor: “Kültüre geniş anlam veriyorum: insanın var olanlar hakkında, hangi yollarla olursa olsun, edindiği bilgiler ve o bilgilere dayanarak ortaya koyduğu eser ve davranışlar kültür denen şeyi oluşturur. Kültürde esas olan bilgilerdir. Eser ve davranışlar bu bilgilerin dışı yansıması, başka bir deyimle belirtileridir.”³⁹

Bütün bilgilerin biriktirilebilmesi ve aktarılması ancak dil ile sağlanabilir. Yaratıcı düşünce sadece güçlü bir anadille gerçekleşebilir. “Anadil ile milli bilinç veya milli zihniyet arasında çok sıkı bir bağ vardır. Milli zihniyet bir toplumun millet olmasının ifade aracıdır. Milli zihniyet bir milletin varlığını devam ettiren ve kendini diğer milletlerden ayıran değerlere bağlılıktır. Değerlere bağlı olma onları kabullenmeleridir.”⁴⁰

Dil insanlar arasında iletişimi ve mevcut bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakla beraber yeni bilgiler elde etmenin de rehberidir. Medeniyet varlığını dile borçludur. Bir milletin “ben” ini dil oluşturur. “ Bir toplumda anadil toplumun bireylerini birbirine bağlayan, onlara milli birlik bilincini kazandıran en önemli unsurdur. Bir milletin dili ne kadar zengin ve gelişmiş olursa o ölçüde uyarlık yolunda yol alır.”⁴¹

“Yaratıcı düşüncenin başlıca öğeleri şunlardır: sezgi gücü, bilgi birikimi, uygun yöntem ve dil” diyen Öner Jacques Chevalier (1882-1962)’ den şu sözleri aktarıyor: “ Bir milletin dili o milletin ruhudur. O milleti yıkmak için önce onun ruhunu yıkmak lazımdır.”⁴²

Hocam Öner’e göre milli dille milli bilinç ve milli zihniyet arasında sıkı bir bağ vardır. Milli dil bir milletin varlık şartıdır. “ Zengin ve gelişmiş bir dil olmadan bilim ve tefekkürde gereği gibi olmaz(...) Yabancı dille aktarmacılık ve taklitçilikten öteye gidilemez.”⁴³

Öner’e göre “İnsanın yaşantı hali olan hürriyet ile sahip olduğu bilgi arasında sıkı bir ilişki vardır(...) Maddi ve manevi insan hürriyetinin hangisini ele alırsanız alınız, hepsi insan fiilleri ile ilgilidir.”⁴⁴(...)

Bilinçli eylem, veya hareket(...) düşünüp taşınıp karar verildikten sonra yapılan hareketlerdir(...) Düşünüp taşınıp karar verme aslında bir seçmedir. Öyle ise insanlar asıl hürriyetini seçme hürriyetinde görmelidir.

39 Prof. Dr. Necati Öner, *Dil Üzerine*, İstanbul 2013, s. 47-48.

40 Prof. Dr. Necati Öner, *Dil Üzerine*, s. 48.

41 Prof. Dr. Necati Öner, *Dil Üzerine*, s. 9.

42 Prof. Dr. Necati Öner, *Dil Üzerine*, s. 70.

43 Prof. Dr. Necati Öner, *Dil Üzerine*, s. 79-80.

44 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 243.

(...) Seçme birçok seçenekler arasında birini tercih etmektir.(...) Eğer insanın seçeneklerle ilgili bilgisi yoksa seçme olayı yoktur. Bu bakımdan insanın bilgisi olmadığı alanlarda, onun hürriyeti yoktur.(...)

Demek ki insanı harekete geçiren seçeneklerle ilgili bilgisidir. Seçeneklerin biri hakkında karar verme, onu gerçekleştirecek bir proje olarak kabul etmedir. Eğer insanın gerçekleştirecek projesi yoksa o konuda hürriyet alanı bahis konusu olamaz.”⁴⁵

“Hürriyetin bahis konusu olduğu eylem, bir seçeneğin kabulü sonucu bir projeyi gerçekleştirmek olduğuna göre, hürriyetin varlık şartı seçenekler hakkındaki bilgidir.”⁴⁶ Diyen Öner şu görüşü ileri sürüyor: “ İnsanlar var olana nüfuz ettikçe, yani bilgi sınırını genişlettikçe, hürriyet alanlarını da genişletmiş olur.”⁴⁷

İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerden biri, bilgi edinme ve bilgilerini diğerlerine aktarma niteliğidir. Günümüzün bilim ve teknolojisi insanın bu niteliğinin bir ürünüdür. “Fikir hürriyeti üzerinde titizlikle durmak, insanın insanca yaşamasının gerekli bir şartı gibi görünmektedir.

Bilgi edinme hürriyeti, ya da mevcut bilgileri öğrenme ve başkalarına öğretmede, ya da mevcut bilgilere yenilerini ilave etmek için gereken araştırmalarda söz konusudur.”⁴⁸

Düşünürümüz geniş anlamda bilgiyi “ var olanı tanıtan, var olanı zihinde temsil eden şey” şeklinde tanımlayarak insan var olanı olduğu gibi bilebilir mi? sorusunu soruyor. Bu sorunun felsefede septisizm-dogmatizm tartışmalarına yol açtığını ifade ediyor. İnsan bilgiyi nasıl elde edecek? sorusunun ise ampirizm-inneizm tartışmalarına neden olduğunu dile getiriyor. Bilginin tecrübeyle edilebileceğini savunan iddianın yanında vahiyler geldiğini iddia edenlerin de var olduğunu belirtiyor.⁴⁹

Öner'e göre bilgiler elde edilirken “var olana bakış açısı, hedeflenen amaç, kullanılan yöntemlere göre bilgi çeşitleri ortaya çıkar. Şu altı tür bilgiden bahsedilir: Din, felsefe, bilim, sanat, günlük bilgi (amiyane bilgi) ve okült bilgi. Bu bilgilerden her birinin az veya çok insan hayatında rolü vardır. İnsanın bütün irâdi fiilleri bunlardan şuna veya buna dayanır.(...)

45 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 344-345.

46 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 345.

47 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 347.

48 Prof. Dr. Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, İstanbul, 1982, s. 101.

49 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 209.

Dini bilgi, elde edilmiş tarzı ile diğerlerinden ayrılır. Dinin özünü vahiyle bildirilen bilgi oluşturur. Yani bu bilginin özü aşkın bir varlık tarafın insana bildirilmiştir. Bu sebeple değişmez ve mutlak doğru olarak kabul edilir. Bu kabulleniş tamamen inanç işidir. Allah mutlak ve mükemmel bir varlık olduğu için bilgisi mutlak doğru olur. Çünkü yanlışlık bir eksikliklerdir. Bu sebeple Allah'ın bilgisinin doğruluğu ve yanlışlığı tartışılmaz. Doğruluğuna inanan o dinde kalır, inanmayan din dışına çıkmış bulunur. Dinin temelinde mutlak olarak kabul edilen bilgi vardır.)⁵⁰

Allah bir ayetinde şöyle buyuruyor: "... Allah'ın kelimelerinde asla bir değişiklik yoktur. İşte o büyük kurtuluştur."⁵¹ Allah'ın değişmeyen hükümleri insanlık için kurtuluştur.

Dinlerde Allah'ın mutlak bilgisinin yanında, insanın eseri olan bilgiler de bulunur. Bunlar Allah'a ait bilgilerin yorumlarıdır. Dinlerde farklı mezhepler ve tarikatlarının bulunuşunun sebebi aynı konudaki farklı fikirlerdir. " İslâm dininde, sünnilik, şiiilik gibi itikadî mezhepler; Hanefilik, Şafilik, Hambelilik ve Malikilik gibi fikhî mezhepler (aynı mezhep içerisinde Nakşîlik, Kadîrîlik, Mevlevîlik vs. tarikat olarak tanınmaktadır.) Bunların hepsi de Kur'an'a dayanırlar. Farklılıkları Kur'an hükümlerinin farklı yorumları yüzündendir. Bu sebeple farklılıklar dindeki insana ait bilgilerden gelir. İslâm medeniyetindeki, tefsir, hadis, fıkıh ve kelâm gibi ilimler insan eseri olan bilgileri içerir. Bu bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığı tartışılabilir.

(...) İnanılan hükmün modalitesi zorunludur. Dini bilgiyi diğer bilgi dallarından ayıran en önemli bir nitelik te budur. Diğer bilgi dallarında hükmün modalitesi mümkün veya alımsal (contingent) olabilir. Dinî bilgide ise zorunludur, başka türlü olamaz.⁵²

Prof. Dr. Necati Öner'in yukarıda ifade etmeye çalıştığı din İslâm dinidir. Çünkü hocam 19 Ağustos 1979 tarihli Tercüman gazetesinde yayımladığı makalesinin başlığı "Kurtuluş İslâm'dadır" ismini taşımaktadır. Düşünürümüz şöyle diyor: "İslâm dünyası asırlar boyu uykuya dalmış gibi idi. Bu hal İslâm'ın ruhuna aykırı bir insan tipi meydana getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim insanlara yap ve yapma diye verdiği emirlerle bir insan tipi ortaya koymuştur. Bu insan Hz. Muhammed'in " iki günü birbirine eşit olan ziyandadır" hadisinde de işaret edilen her günü daha iyi kılacak şartlarla geleceğe atılmayı gaye edinen faal insan tipidir. Uyku hali, bu faal, insan

50 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 209-210; Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 69.

51 Kur'an 10/ Yunus 64.

52 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 211.

tipi yerine uyuşuk, başkalarına tabi, halini değiştirmek istemeyen, durgun bir insan tipi ortaya koydu. Batı dünyasında tam aksi istikametten gelişen insan, İslâm dünyasını hâkimiyeti altına aldı. Haçlı seferlerle yok edemediği İslâm'ı geliştirdiği kültürü ile uyuttu, onun gelişmesini engelledi. İslâm ülkelerinin büyük bir kısmı Batılıların müstemlekesi haline geldi. Hür ve hâkim olan Müslüman, esir Müslüman oldu.(...)

Kanaatim şudur: Dünyayı kasıp kavuran tedhiş ve anarşinin, teknolojinin sağladığı bütün imkânlarla rağmen insanların mutsuz ve huzursuz oluşunun asıl kaynağını, insanla Mutlak Varlık arasındaki bağı kopmuş olmasında aramak lazımdır. Halin devamı, insanlığın sonu olur.(...)

Egoizmin doğurduğu nemelazımcılık duygusu, hakkı korkuya kurban etme eğilimi, vazife duygusunun zayıflığı, hoşgörüden mahrum zihniyete sahip olma vs. Bütün bunlar sağlam bir değer sistemine sahip olmayışımızın belirtileridir.(...)

Pozitivizm büyük ölçüde millî eğitimizi etkilemiştir. Klasik pozitivizm insanı bir yönüyle ele alır, onu bütünlüğü içinde görmez.(...) Pozitivizm insanı yalnız fenomenleralemi içerisine sıkıştırmıştır. Aşkın (müteal) varlığı ve o varlıkla insan ilişkisini yok saymıştır. Bugün dünyadaki sıkıntının kaynağı budur.(...) İnsanlık bir medeniyet bunalımı içerisindedir. Bu bunalımın sıkıntısının Türkiye'de daha şiddetli olmasının sebebini asırlar boyu milletimizi oluşturan değerlere bağlılığın zayıflamasında aramak lazımdır.

Gelecek nesillerin daha çok huzur içinde yaşaması, millî birlik ve bütünlüğümüzün sağlam temellere dayanması için, kurulacak yeni sisteme, millî ve manevi değerlere saygılı, onları fertlere kazandırıcı bir ahlâk ile, çağdaş ilmin verilerine dayalı, ilmî zihniyetin gerektirdiği dogmatizmden uzak nesiller yetiştirecek bir felsefe hâkim olmalıdır.”⁵³

Öner'e göre insanlığın huzursuzluğunun kaynağı Mutlak Varlıkla bağı koparmasıdır. İnsanlığın kurtuluşu, “bu bağı yeniden kurmakla olur. Bu bağı en sağlamı İslâm'dır, kurtuluş İslâm'dadır.(...) İnsanlığın bu yolla aydınlığa çıkacağına inanıyorum.”⁵⁴

Düşünürümüze göre insan mükemmel bir varlık değildir; bu nedenle mutlak bilgi sahibi olamaz. “İnsan bilgisi görelidir. İnsanın en sağlam bilgi elde etme yolu bilim yoludur. Bilimin sürekli değişim ve gelişme içerisinde bulunuşu insanın mutlak bilgi sahibi olmayışının delilidir.(...)

53 Prof. Dr. Necati Öner, “Kurtuluş İslâm'dadır”, *Tercüman Gazetesi*, 19 Ağustos 1979.

54 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 270.

Allah'ın bilgisinin farklı anlaşılabilirliği karşısında inançta birlik nasıl sağlanır? sorusu akla gelebilir. Bu birlik bir dine olmazsa olmaz niteliğindeki temel kavramlara inanmakla elde edilir. Bu kavramlar imanın esaslarıdır. Bunları kabul eden o dine kalır, etmeyen o din dışında bulunur. Allah'ın birliğine, kitaplarına, ahiret gününe, peygamberlerine, meleklerine ve hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma, bunları kabul etme İslâm dininde birliği sağlar.”⁵⁵

Kur'an-ı Kerim 'de şu esaslar bildirilmiştir: “Ey iman edenler, Allah'a ve peygamberlerine ve peygamberlerine indirdiği kitabına, daha önce indirdiği kitabına hakkıyla iman edin. Her kim Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanmazsa o, son derece haktan uzaklaşıp sapmıştır.”⁵⁶

Hocam Öner, gerçek mü'minin Allah'ın kavramına değil de varlığına inandığını ifade ederek şunları söylüyor: “ Allah'ın kavramına inananlar dediğim kimseler taklidî iman sahipleridir. Bu gibiler gördükleri din eğitiminin veya içinde yaşadıkları toplumun empoze ettiği değer hükümleri ve kazandıkları Allah kavramı ile bu yola girmişlerdir. Bunlar inançlarının tam bir bilincine sahip değillerdir,(...) dinle ilgili yapıp etmeleri genellikle bir alışkanlık eseri olarak, sürüp gider.

Allah'ın varlığına inananlar dediğim kimseler ise, inançlarının bilincinde olan kişilerdir. Bu gibilerin imanı Gazzâlî'nin belirttiği gibi “Keşif yolu ile basiret nuru ile perde arkasını görüp yakın (kesin bilgi) ifade eden bir tasdikten ibarettir.”⁵⁷ Allah'ın varlığına inananlar Kur'an-ı Kerimde şöyle belirtiliyor: “Ey Muhammed, kullarım sana Ben'den sorarlarsa (söyle) Ben onlara yakıным. Bana dua edenlerin duasını kabul ederim. Doğru yolu bulmak için Bana yalvarsın, Bana inansınlar.”⁵⁸

“Ancak Allah'ı anmakla kalpler huzur bulur.”⁵⁹ “Kim özünü Allah'a teslim eder güzel davranırsa sağlam desteğe tutunmuş olur.”⁶⁰

Bu özetlerin hükmü karşısında, gerçek mü'min olan Müslüman bir kişinin güvensizlik duygusu ile strese girmesi elbette düşüncülemez.

55 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 212.

56 Kur'an 4/ Nisa 136.

57 Prof. Dr. Necati Öner, *Stress ve Dini İnanç*, Ankara 1997, s. 38-39.

58 Kur'an 2/ Bakara 168.

59 Kur'an 13/ Rad 28.

60 Kur'an 31/ Lokman 22.

Düşünürümüze göre din “Allah’ın, insanlara nasıl hareket etmeleri gerektiğini peygamberler vasıtasıyla bildirdiği değerler sistemidir.”⁶¹ (...)

“Stresten kurtulmak için esas olan Allah’a tam teslim olabilmektir.(...) Bu hal ruhun Mutlak’a açılabilme halidir.(...) Dinde iki müessese Mutlaka açılmada en büyük rolü oynar. Birincisi ibadet ikincisi duadır.(...) Öyle ise ibadet ve dua ruhun yıkanmasıdır. Bu hali yaşayan insan stresten uzaktır.”⁶²

Demek ki, bir kişinin din bilgisinin yetersizliği veya sağlam bir din inancına sahip olmaması onda strese sebep olabilir.(...) Stresin artmasındaki sebep, stresin bir nevi panzehiri olan dini inancın fertlerde zayıflayarak toplumlarda gereği gibi değer korunmamasıdır.”⁶³

Yukarıda da belirtildiği gibi düşünürümüz, mezhep ve tarikatlerin, Allah’ın bilgisinin yorumundan çıktığını tekrar ifade ederek şöyle diyor: “Dinin özünde olmamasına rağmen, tarihin akışı içerisinde meydana gelen bu dini gruplar kaçınılmaz bir toplumsal olgudur. Bunları yok saymak dinin özelliğine ve insan doğasına aykırı bir tutum olur.”⁶⁴

Dinsel bilginin insan üzerinde büyük etki yaptığını belirten Öner şu ifadeleri kullanıyor: “Dinsel emirlerin kipliğinin zorunlu oluşu veya yapılan eylemlerin (fiillerin) öte dünyada sorgulanacağı inancıdır. Bu nedenle bireyle başkası arasındaki ilişkileri düzenleyen ahlâk kuralları dinsel inanca dayalı olduğu ölçüde başarılı olur.(...) Dinsel bilgi, dinin insana yüklediği sorumlulukları yerine getirmek için kullanılır.”⁶⁵

Bilgi sıralamasında, dinsel bilgiden sonra ikinci sırayı alan felsefi bilgi için düşünürümüz önce felsefe kavramını ele alıyor:

Felsefi Bilgi:“Felsefe teriminin ifade ettiği anlam, devirden devire, filozoftan filozofa değiştiği için, felsefe kavramının genel geçer bir tanımını yapamayız, fakat farklı anlayışların ortak noktalarını yakalayarak onun nasıl bir bilgi türü olduğunu gösterebiliriz.”⁶⁶

Ortak noktayı bulmak için Öner bazı filozofların felsefe hakkındaki görüşlerini ortaya koyuyor. Jaspers felsefi düşüncenin doğuşunda şu üç nedeni kabul ediyor: Hayret, şüphe ve insanın sarsılması. Aristoteles ve Platon

61 Prof. Dr. Necati Öner, *Stress ve Dini İnanç*, s. 53.

62 Prof. Dr. Necati Öner, *Stress ve Dini İnanç*, s. 58.

63 Prof. Dr. Necati Öner, *Stress ve Dini İnanç*, s. 65-66.

64 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 212.

65 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 71.

66 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 72.

hayret duygusunu felsefenin doğuşuna sebep gösteriyorlar. Bu durum her iki filozofu da varlığın özünü araştırmaya sevk ediyor.

Şüphe, insanın gerçeğin bilgisi karşısındaki tutumudur. Bu hal, Descartes'i şüphe edilmez kesin bilgiye yöneltmiştir.

İnsanın sarsılması, dış dünyanın bilgisini bırakıp dikkati kendi üzerine çekince insan sarsıntı geçiriyor. Bu sarsılma Stoacıların hayatın ıstıرابında ruhun sükûnunu aramaya yöneltiyor.

“Hayret ve şüphe bilimsel bilginin doğmasının da sebepleridir.(...) Bilimin vardığı her sonuç, çözdüğü her sorun felsefeye kapı açar. İnsan doğası gereği bilim verilerini değerlendirerek bir anlamda onları aşmak ister.(...) Bilime dayanan bilim felsefesi gibi, dine dayanan din felsefesi, sanata dayanan sanat felsefesi vardır. Ne kadar bilgi varsa o kadar felsefe vardır. Bu açıdan bakılınca felsefeyi “bilgi üzerine bilgi” diye tanımlayabiliriz.

Bilgi üzerine bilgi derken iki bilginin aynı türden olduğu anlaşılmalıdır. Yani felsefenin herhangi bir bilgi dalına dayanarak ileri gitmesi, o bilgi türüne aynı cinsten bilgiler katarak gelişmesini sağlamak değildir. Felsefi bilgi herhangi bir bilgi türünün verilerinin doğruluk derecesi, kullanılan yöntemler, bilgisi edinilen varlık türü, farklı bilgi türlerinin birbirleri ile olan ilişkileri ve işlevleri üzerinde eleştirel bir tutumla düşünülerek elde edilen ve diğer bilgilere yol gösterici nitelik taşıyan bir bilgidir. Bu çaba insandaki hayret ve şüphe duygularının bir sonucudur.⁶⁷

Öner'e göre insanı bir obje gibi ele alıp inceleyen bilimler biyoloji, sosyoloji, psikoloji ve bunların zıt dallarıdır. İnsan obje olarak ele alınca J.P.Sartre'ın ifadesiyle “İnsan kendisi olmaktan başka bir şey oluyor.” İnsan bir masa, bir sözlük gibi eşya değildir. “Onu sübjektifliği içinde ele almak gerekir. Yani insanın özüne, ben'ine veya kendisine dönmesi lazımdır. Burada birey bahis konusudur.(...) İnsanın bu yolla kendisi için elde edeceği bilgidir bir ahlâk, bir davranış şekli ortaya çıkar.”⁶⁸

İnsan kendisini terk edilmiş, yalnız, ölümün, yok olmanın eşliğinde hissedince bir sarsıntı, bir korku geçirir ve varoluşunun bilincine varır. Bu durum felsefi düşünceye açılan bir kapıdır. İrrasyonelle karşılan zihin onun içine girmeye çalışıyor. Bu çaba ona felsefede önemli bir yer işgal eden metafiziğin yolunu açıyor.

⁶⁷ Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 73-74.

⁶⁸ Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 74.

Felsefi bilginin insanın, felsefi tutuma girmesini sağlayacağını ifaden Öner, Felsefi tutumun kendisini şu üç özelliğe göstereceğini belirtmektedir:

“Birincisi: Varolana bütüncül gözle bakmaktır. Varolanlar dünyasında her şeyden soyutlanmış tek olan bir şey yoktur.(...) Bu bakımdan bir olgu ve olayı incelerken onu tek olarak değil, onun hem kendi bütünlüğü hem de onu çevreleyen sınıfları göz önünde bulundurmak zorunluluğu vardır. Böyle bir tutum verilecek hükümlerde yanlış yapma olasılığını azaltır.⁶⁹

İkincisi: Metodik şüphe ve eleştirisel zihne sahip olmalıdır. Metodik şüphe doğru olanı elde etmek için başvurulan yoldur. Eleştiri bir düşüncenin bir hareketin değerlendirilmesidir.(...) Eleştiri, geliştirmeye ve olgunlaşmaya hız veren itici bir güçtür.⁷⁰

Her insanın, kendinin göremediği eksiklikleri olabilir. Onu bu olumsuzluktan kurtarabilecek olan eleştiridir. Sağlam bilgiye ve iyi niyete dayalı olan eleştiri gelişmenin kamçısıdır.⁷¹

Üçüncüsü: Hoşgörülü (müsamaha=tolérance) olmanın gerekliliğidir. Hoşgörü başka inanç ve kanaatlere saygılı olmak, farklı ifadelerden rahatsız olmamak halidir.(...) Bir toplumun sağlığı ona hâkim olan hoşgörü duygusuyla doğru orantılıdır.”⁷²

Düşünürümüze göre felsefe sadece bir merak konusu olmayıp, insanî terimin gerektirdiği hayat tarzına sahip olmak için ihtiyaç duyulan bir bilgi şeklidir. İnsan doğası gereği felsefe yapar, ondan kaçamaz. Öner, Aristoteles'in şu görüşünü aktarıyor: “Felsefe yapmak lazımdır mı diyorsunuz o halde felsefe yapmak lazımdır. Felsefe yapmamak lazımdır diyorsunuz, bunu yapmak için yine felsefe yapmak lazımdır.”

Düşünürümüze göre felsefi tutum uygar olmanın bir niteliğidir. “ Felsefi tutum içinde olan bilim adamı daha başarılı olur.(...) Birey hangi inanca veya ideolojiye mensup olursa olsun kapalı bir tutum içinde olamaz.(...) Felsefi tutum felsefe öğrenmekle kazanılabilir.”⁷³

Öner, Felsefi tutum için gereken başka bir özelliği de şu şekilde ifade ediyor: “Özellikle toplumsal hayatla ilgili hükümlerde çoğulculuğun hâkim ol-

69 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 75; Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 162-163.

70 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 75-76.

71 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 164.

72 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 76.

73 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 76-77.

duğu gerçeğini görmektir. Bu çoğulculuğun kaynağı insan bilgisinin, mutlak olmayıp, değişken ve görelidir.”⁷⁴

“Her şeyin ölçüsü insandır” diyen Protagoras’ın; “Prenelerin bir tarafından doğru olan diğer tarafından yanlıştır” diyen Pascal’ın, “tek mutlak prensip her şeyin görelidir” diyen Auguste Comte’un bu sözleri, insan bilgisinin görelidir olduğunu desteklemek için aktarılıyor.⁷⁵

Öner’e göre “bir kişinin felsefe bilgisi olabilir hatta bu bilgi alanının profesörü de olabilir. Fakat eğer bu bilgileri önemsememiş ise felsefi tutum içine giremez. Felsefeyi hayata sokmak lazımdır. Bu bakımdan felsefe öğretiminin yanında felsefe eğitimi de şarttır.(...) Felsefi tutum o toplumdaki bilimsel, teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmelerin ortamını oluşturur.”⁷⁶

3-Bilimsel Bilgi: En belirgin niteliği sağlamlık ve güvenilirlik olan bilimsel bilgi, insan ihtiyaçlarını sağlamada başta gelir. Her geçen gün yeniliklerle ortaya çıkan teknoloji bilimsel bilginin eseridir.

Aristoteles bilimler üç kısma ayrılmaktadır:

Teorik bilimler: Metafizik, Fizik, Matematik.

Poetik bilimler: Retorik, Poetik, Diyalektik.

Pratik bilimler: Ahlâk, Ekonomi, Politika.⁷⁷

İslâm dünyasındaki bilimler sınıflamasında Aristoteles’in etkisi büyük olmuştur. Kindî(Öl.252/866)nin bilimleri sınıfları şöyledir: A-Dini (ilahî) ilimler. B-İnsani ilimler

A-Dini ilimler vahiy kaynaklıdır. Duyu ve akıl gücüyle elde edilemezler, insanlar benzerini ortaya koyamazlar.

B-İnsani ilimler:

1-Doğrudan İlimler:

a-Teorik İlimler: Altta fizik, ortada psikoloji, üstte metafizik bulunmaktadır. Psikoloji fizikten metafiziğe geçişi sağlar. Kindî’ye göre Allah nefsi, latif olmayan madde ile latif olan metafizik arasında bir mertebeye koymuştur. Böylece fizikten metafizik bilgiye geçmek mümkün olmaktadır.

b-Pratik İlimler: Ahlâk ve Siyaset

74 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 163.

75 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 163.

76 Prof. Dr. Necati Öner, *Görüşler*, s. 164-165.

77 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 78.

2-Alet İlimler:

a-Mantık: Kategoriler, Önergeler, 1. Analitikler, 2. Analitikler, Topikler, Sofistik Delillerin Çürütülmesi, Hitabet, Şiir.

b-Matematik: Aritmetik, Geometri, Astronomi, Musikî.⁷⁸

Düşünürümüze göre Fârâbî (Öl.339/950), "İlk sınıflamasında Aristo'ya bağlı kalır.(...) İlimlerin Sayımı adlı eserinde bu bilimlere dil, mantık, fıkıh ve kelâm bilimlerini ekler.⁷⁹Fârâbî'nin ilimleri tasnifini Öner detaylı olarak şöyle ifade ediyor: "Fârâbî, Kitabı tahsil-is-saâde adlı eserinde ilimleri nazarî ilimler, amelî ilimler diye ikiye ayırır:

a-Nazarî İlimler: İlm-i teâlîm (riyaziye), İlm-i tabîî ve İlm-i ilâhî (metafizik) diye üçe;

b-Amelî İlimler: Ahlâk ve Siyaset diye ikiye ayrılır.Mantık'ı ilimlerin üstünde saydığı için bu tasnifin içine almaz.

Fârâbî İlimlerin Sayımı adlı eserinde ise ilimleri şu beş grupta toplar: 1-Dil ilmi. 2-Mantık ilmi. 3-Talimi ilimler. 4-Tabiat ilimleri ve İlâhiyat ilmi."⁸⁰

Fârâbî bu tasnifinde Aristo'ya bağlı kalmayıp ondan farklı bir tasnif sunmuştur.

Harezmi (Öl.997)'den sonra bilimler, şer'î ve şer'î olmayan bilimler veya aklî ve naklî bilimler diye iki grupta ele alınmıştır."⁸¹

Hocamın belirttiği bu sınıflam örneğini Gazzâlî'de görürüz. Gazzâlî(Öl. 1058/1111) ilimleri esas itibariyle iki kısma ayırır: 1- Şer'î ilimler. 2- Şer'î olmayan ilimler.

1-"Şer'î ilimler: Yani hesap gibi akıl ile tabâbet gibi tecrübe ile lügat gibi işitmekle bellenmeyip ancak peygamberlerden öğrenilen ilimlerdir.

2-Şer'î olmayan ilimler: Yani diğer vasıflar ile elde edilen ilimler. Bunlar da mahmut (övlümüş), mezmum (kötülenmiş) ve mübah (sevap ve günahı olmayan) olmak üzere üçe ayrılır."⁸²Gazzâlî isimlendirdiği bütün bilimleri ayrı ayrı açıklar. Gazzâlî'ye göre farz-ı ayn olan şey, "bülüğ çağına ermiş kimselere evvela (...) anlayarak şehadet getirmek, yani Allah'ın birliğini ve

78 "Kindî", T.D.V. *İslam Ansiklopedisi*, cilt 26, Ankara 2002, s. 44; Macit Fahri, *İslam Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan, İstanbul 1987 s.65.

79 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 78.

80 Prof. Dr. Necati Öner, *Tazminatın Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*, Ankara 1967, s. 4.

81 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 78.

82 Gazaâlî, *İhya-u Ulumiddin*, çev. Amet Serdaroğlu, cilt.1, İst. 2011, s. 48.

peygamberin risaletini tasdik etmektir.(...) Gaye şek ve şüpheden uzak, katî bir inançtır.(...) Anlaşılacağı gibi Gazzâlî herkes için farz-ı ayn olan şeyin şehadet getirerek gerçek imana girmesidir.”⁸³

Öner, Gazzâlî'nin kabul ettiği şer'î ilimler hususunda şöyle diyor: “Şer'î ilimlerin kaynağını Kur'an, sünnet, icma ve âsar-ı sahabe teşkil eder.(...) Asıl şer'î ilim olarak da ilm-î kıraat, ilm-î tefsir, usul-ü fıkıh, fıkıh, hadis ve usul-ü hadis sayılır.”⁸⁴

Prof. Dr. Necati Öner'e göre günümüz üniversitelerinde “yapılan uygulamaya göre bilimleri şöyle sınıflayabiliriz:

A-Temel Bilimler

- 1-Saf aklî veya biçimsel bilimler: Matematik, Mantık.
- 2-Doğa bilimleri: Astronomi, Fizik, Kimya, Biyoloji, Psikoloji.
- 3-Beşerî veya manevi bilimler: Sosyoloji, Tarih, Dil Bilimleri.

B-Uygulamalı Bilimler

- 1-İstatistik
- 2-Mühendislik, Tıp, Veterinerlik, Eczacılık, Tarım ile ilgili bilimler
- 3-Hukuk, Ekonomi, Politika, Eğitimle ilgili bilimler

Doğa bilimleri, varlığı insana bağlı olmayan var olanları konu edinir. Manevî bilimler ise insan faaliyetlerinin sonucu olarak meydana çıkan var olanları konu edinir. Uygulamalı bilimler temel bilimlerin uygulama alanıdır.”⁸⁵

Bilimler doğruyu elde etmeyi amaçlar. Biçimsel bilimlerdeki akıl doğruluğu yapılan akıl yürütmelerde akıl ilkelerine uygun olarak önermeler arasındaki tutarlığı göstermektedir. “Bu sebeple aklî bilimlerin yöntemi ispattır. Diğer bilimlerde bahis konusu olan doğruluk ise içerik doğruluğudur, burada bilginin objesine uygunluğu aranır. Doğa bilimlerinin metodu deney metodudur.(...) Manevî bilimlerde deney metodu kullanılamaz. Bunlarda amaç konu edinilen olay veya olgunun delillendirilerek tespit edilmesidir;(...) sonuçlar, akıl ve doğa bilimlerindeki gibi kesin olmaz.

83 Gazaâlî, *İhya-u Ulumiddin*, çev. Amet Serdaroğlu, cilt.1, İst. 2011, s. 44-45.

84 Prof. Dr. Necati Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*, s. 5.

85 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 80.

Bilimlerin bugünkü hale gelmesinde Çin, Hint, Mezopotamya, Mısır, Yunan, İslâm, Roma, Amerika ve Avrupa medeniyetlerinin rolü olduğu için bilimsel bilgi genel geçerdir, dolayısıyla hiçbir milletin malı değildir.

Bilimsel bilgi objektiftir. Çünkü burada din, siyaset, felsefe ve çıkarıcılık için içine girmez. Bilimsel bilgi aklî (rasyonel) ve sistemli bir bilgi olması nedeniyle doğru çıkarıma imkân verir. Bilimsel bilginin tatbiki ile medeniyet bugünkü hale gelmiştir.

“Bir bilim adamının araştırmalarında bilimsel tutum içinde bulunması gereklidir. Buna bilimsel zihniyet denir. Bilimsel zihniyetin şu özellikleri bulunur:

A-Zihinsel Nitelikler

1-Hakikat aşkı yani gerçeği bilme onu elde etme tutkusu.(...)

2-Şüphe, doğruyu bulmak için gerekli zihin yapısıdır. Bu Descartes'in kullandığı yöntemsel şüphedir. Pyrrhon'un yıkıcı şüphesi değildir.(...)Sceptique bilime inanmayıp kendine inanandır. Dovteure gerçek bilim adamıdır, kendinden şüphe eder, kendi yorumundan şüphe eder, bilime inanır.

3-Bir otoriteye bağlı kalmaz.(...) Bu tutum bilimin ilerlemesinin bir engelidir.

B-Ahlâki nitelikler:

1-Hiçbir pratik menfaat (şan, şeref, servet gibi) endişesine kapılmadan sırf gerçeği bulmak için çalışmak.

2-Hükümde bağımsızlık, yani hiçbir etki altında kalmadan hüküm verebilmek.

3-Cesaretle fikrini savunmak, bilim tarihinde bu davranışın en çarpıcı örneğini Galile göstermiştir.”⁸⁶

4-Sanatsal Bilgi: Prof. Dr. Necati Öner sanatı şöyle tarif ediyor: “Sanat, farklı alanlarda farklı ifade yolları kullanılan, görüşe dayalı, duyguya hitabeden kişisel niteliklidir. Sanatkâr varlığa bir açıdan bakar ve onun bir kesimini kavrar, onu anlar ve eseri ile ifade eder.”⁸⁷Sanatkârın yaptığı, varlıkta gördüğü, sezdiği, anladığı hususları aksettirmektedir.

Düşünürümüze göre “sanatı diğer bilgi türlerinden ayıran önemli niteliklerden birisi kullandığı ifade vasıtasıdır.(...) Sanatkâr terimleri kullandığı

86 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 83.

87 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 83.

gibi, diğer ilimlerden farklı olarak, ses, renk, maddenin farklı formları (taş, tahta maden vs.) nı da kullanır.”⁸⁸

İnsan davranışlarını ayarlamasına sebep olan bilgi türlerinin her birinin insan hayatında ayrı bir yeri vardır. Tabiat bilimlerinin olgular arasındaki değişmez ilişkileri ortaya koymalarıyla, insanın hizmetinde kullanılan makineler yapılabiliyor. Sosyal bilimlerin olayların sebeplerini tespit etmesiyle gelecek için şu ya da bu tedbir alınabiliyor. Bazen amiyane bilgiye dayanılarak bazı tedbir alınabiliyor. Ayvanın bol olduğu sene kışın kuvvetli geçeceği düşünülerek tedbirler alanlar oluyor.

Ressam var olan renkler arasındaki ilişkilerden istediğini seçerek, kâğıt veya bez üzerine, kalem veya fırça ile resimler yapabiliyor.

Müzisyen de bir varlık türü teşkil eden sesler arasındaki sayısız ilişkileri sezip, yakalayıp ifade ediyor.⁸⁹Mimar eserini, var olan sayısız mekân ilişkileri arasından etkileyici olanını, güzel denilenini seçerek ortaya koyuyor.⁹⁰

Şiirin durumunu diğer sanat dallarından farklı gören Öner, şöyle diyor: “Şiir de diğer bilgi dalları gibi kelimeler kullanır. Fakat burada dilin ahengi- ne dikkat edilir, kelimeleri yan yana getirirken ses uyumuna, ruh üzerindeki etkilerine özen gösterilir.”⁹¹ Şiirde de diğer sanat dallarında olduğu gibi baş- rolü sanatkârın iç görüşü oynar.

Sübjektif oluşu sanatı diğer bilgi dallarından ayıran önemli bir noktadır. “Sübjektiflikten kastettiğim, bir sanat eserinin tamamen sanatkârına bağlı olmasıdır. Sanatkâr, bir var olana herkesin bakabileceği açıdan değil kendi açısından bakar başkasının görmediğini, hissetmediğini duyar ve ifade eder. Bilim bu açıdan karşıt durumdadır. Bilimde var olanlar veya ilişkileri herkesin görebileceği sezebileceği görünüşü ile ele alınır. Bu sebepten herhangi bir bilim adamı bir keşif yapamamışsa başka biri aynı keşfi yapabilir. Hatta birbirinden habersiz iki bilim adamı aynı keşfi yapabilirler. Bunun örnekleri bilim tarihinde vardır. Sanatta böyle değildir. Eser tamamen sanatkârına bağlıdır. Eğer Mimar Sinan Süleymaniye Camisini yapmasa idi hiçbir mimar Süleymaniye Camiini yapamazdı. Veya Ahmet Haşim Merdivenler şiirini yazmasa idi hiçbir şair bu şiiri yazamazdı.(...)

88 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 199.

89 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 200.

90 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 203.

91 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 84.

Sanatın iki işlevi vardır. Birincisi, bir sanat eseri, karşısında bulunan kişinin estetik duygusunu tatmin eder, ikincisi, kişiyi belli bir ruh haline sokar.”⁹²

Bir insan sanatın etkisiyle belli bir ruh haline bürünebilir. “Kazanılan bu ruh hali, kişinin bakış açısını genişletir. Böylece sanatın verdiği bilgi, yapılacak herhangi bir hareketin başarıya ulaşmasını sağlayacak amillerin başında gelir.(...)”

Dünyanın her yerinde ibadethaneler (camiler, kiliseler, tapınaklar) sanat değeri büyük eserler arasında bulunur. Her dinde ilahiler önemli müzik türleridir. Bu sanat etkinlikleri, mü'min kişiyi ibadetinde arzu edilen ruh haline sokmak içindir. Mehter takımı veya bandonun çaldığı bir marş askerin vazife duygusunu artırır, onun için gerekli olan cesaret ve şecaat duygularını ön plana çıkarır.”⁹³

Düşünürümüze göre bir toplumda insan sevgisi, merhamet duygusu, yardımlaşma duygusu çeşitli sanat dallarının yardımıyla gelişir.

Sanattan çok yararlanan faaliyetlerden biri de dinî faaliyetlerdir. “İbadetlerde musikiye başvurulması sanatın gücünden faydalanmak içindir.(...) Dinî musiki, musikin en etkili ve en zengin dalıdır. Bizde Kur'an-ı Kerim'in, ezan'ın makamla okunması, camilerde, tekkelerde ilâhilere başvurulması, hep kişiyi Allah'a yönelişte başarılı kılmak, Mutlak'a açılmak için gereken ortamı hazırlamak içindir.”⁹⁴

Gıdalanma, barınma, idare etme, idare edilme gibi faaliyetlerimiz hepsini varlıklar karşısında bir vaziyet alma olarak değerlendiren düşünürümüz şöyle devam ediyor: “İşte sanatın vazifesi, vaziyet alışlarımızın gereği gibi yapılmasını, yani başarılı olmasını sağlayan ruh haline bürünmeyi sağlamaktır. Bu bakımdan sanat eğitimi kaçınılmaz bir eğitim dalı olmalıdır.”⁹⁵

Öner güzelliği şöyle tanımlıyor: “Güzellik, bir eserin karşındakini etkileyişi, onun estetik zevkini okşaması ve farklı bir ruh haline sokması ile ilgilidir.(...) Sanatkârın iki ayrı özelliği taşıması icab eder: Birincisi var olanlar arasında başkalarını etkileyici ilişkileri görebilmek; ikincisi ise gördüğünü, hissettiğini güzel bir biçimde ifade edebilmek kabiliyetine sahip olmaktır.”⁹⁶

92 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 87.

93 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 88.

94 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 204-205.

95 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 205.

96 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 206.

Düşünürümüz bilimin objektifliğini ve sanatın subjektifliğini şu sözleriyle ortaya koyuyor: “Bilimsel ifadeler ifade ettikleri varlık türüne, sanat ise ifade edene bağlıdır.(...)”

Sanatın diğer bilgi türleri arasında felsefe ile benzerliği vardır. Filozofun eserinde de onun kişiliği ağır basar. Felsefe bir tür bilgi üzerine bilgidir; diğer bilgilerin verilerine dayanarak, bir ileriye atılış, bir değerlendirmedir. (...) Felsefe bu işi yaparken dayandığı bilgi türünü aşar (din, sanat, bilim vs.). Ortaya koyduğu bilgi, dayandığı bilgi türünden farklıdır. Onun bir uzantısı gibi değildir. Felsefenin bu niteliği sebebiyledir ki, felsefe onu yapanın yani filozofa bağlıdır.⁹⁷

5-Günlük Bilgi: Günlük bilgi, her türlü günlük işlerde kullanılan bir bilgidir, fakat bilim gibi genel geçer ve düzenli olmayan bir bilgidir. Bu bilgi türü de olgusaldır. Bunun çeşitleri şöyle sıralanabilir:

“a- Algı ile bilinen dış dünyayı, renkleri, sesleri, kokuları ile tanıtır, yani nitelikseldir.(...)”

b-Gelenek ve göreneklerle elde edilen bilgidir. Atasözleri, inanç haline gelmiş bazı alışkanlıklar, töre kuralları.(...)”

c-Zanaatkarın bilgisi. Usta çırak ilişkisi ile elde edilen bilgi.”⁹⁸

6-Okkült bilgi: Hocam Öner bu bilgiyi şöyle tanımlıyor: “Okkült bilgi olgusal ve objektif bilginin tam zıttıdır. Büyüsel zihniyetin meydana getirdiği ve kullandığı bilgidir. Genellikle gizli varlıkların insan hayatına karışması ve bazı kişilerin bunlarla temas edebileceği inancıdır. Bu bilgilerde sembolizm büyük rol oynar. Sembollerin açıklanması gizli güçlere sahip kişilerin yetkisinde bulunduğu inancı vardır. Müneccim, büyücü, falcı bu tür kişilerdir.”⁹⁹

Okkült bilgiler pratikle ilgili oldukları için bir ayağı gizli güçlerle diğer ayağı da tabiat incelemesiyle ilgilidir. “ Tabiat varlıklarının bilinen özellikleri büyücü tarafından gizli olanla bağ kurularak kullanılır. Astroloji ve Simya böyle faaliyetlerin ürünüdür.

Okkült bilgiler bir taraftan da görünmez olanla ilgili olduğu için dinden faydalanır. Dinin insanlar üzerindeki etkisi büyüktür. Dinin bu büyük gücünden büyücüler, falcılar istifade ederler, onu kullanırlar.”¹⁰⁰

97 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 207-208.

98 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 89.

99 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 90.

100 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 215.

Dinî bilgilerle okkült bilgiler arasında kıyas kabul etmez farklar vardır. Bu farklar şu iki noktada toplanabilir: “Birincisi dinî bilgilerin kaynağı aşkın olan Mutlak bir Varlık’a, okkült bilgilerin kaynağı insana dayanır. İkincisi, dinde görünmez olan güç Aşkın Varlık’tadır, okkült bilgilerde görünmez güç insan veya eşyadadır.

Okkült bilgiler insanlarla nesnelere veya bazı nesnelere kendi aralarında bulunduğu sanılan bir sempatiye dayanır. Büyücü veya falcı bu sempatinin sınırlarına vakıf kişidir ve sırlara dayanarak âlemin bir tür açıklamasını yapar, ondan bir takım pratik sonuçlar çıkarır.”¹⁰¹

Okkült bilgiler eski Mısır ve Mezopotamya’da gökbilim alanında önemli bir yere sahiptirler. “Roma İmparatorluğunda bu bilgilere büyük önem verildi. Hristiyanlıktan sonra bu bilgilerle mücadele edildi. XV ve XVI. Asırlarda Avrupa’da büyücüler yakılıyordu. XVI. Asırda Osmanlı yazarlarından Taşköprülüzade’nin Mevzû’âtü’l-ulum adlı eserinde ilm-î feraset, ilm-î hal, ilm-î tabir-i rüya gibi bilgiler tabii bilimler arasında sayılmıştır. Genellikle büyük felaketler, sıkıntılar, ümitsizlikler içinde bulunan insanda büyüsel zihniyet ön plana çıkar ve o kişi büyücüye ve falcıya başvurur. Herhangi bir objeyi, uğur getirsin, şans getirsin diye kullanmak da büyüsel zihniyetin ifadesidir. Kullanılan eşyalarda şans aramak(...) objelerin gizli güçlere sahip oldukları inancına dayanır.”¹⁰²

Kitabî dinler okkült bilgileri batıl inanç kabul etmektedirler. Buna rağmen büyücülerin ve falcıların istismarlarının önüne geçilememiştir. İslâmiyet’te yatırımları ziyaret edip “onlardan yardım istemek yasaktır. Bu davranış büyük günah olan şirke kadar gider.”¹⁰³

İslâm dini kehanetin her çeşidini ve kâhinlere inanmayı yasaklamıştır. Fal ve kehanetin her çeşidinden uzak durmak gerekir.¹⁰⁴ “İlm-î nücum öğrenip yıldız falcılığına kalkışmak, sihir öğrenmek ve sihirbazlık yapmak demektir. Falcı ve bakıcıların aldığı ücret haramdır. Falcılara para vermek de yasaktır.”¹⁰⁵

Rasulullah bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor: “Allah’a şirk koşmak, sihir ve büyü yapmak, Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harpten kaçmak, evli olup hiçbir şeyden haberi olmayan namusuna düşkün Müslüman

101 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 215-216.

102 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 90-91.

103 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 91.

104 İmam Nevevi, *Riyazü’s Salihin*, çevirenler, Prof. Dr. Yaşar Kandemir ve Arkadaşları, İstanbul 1998, c. 7, s. 167.

105 İmam Nevevi, *Riyazü’s Salihin*, s. 173.

kadına zina isnad etmek”¹⁰⁶ haramdır ve insanı helâke sürükleyen yedi büyük günahdır.

Hocamın bu hususta ifade ettiği görüşleriyle yazımı sonuçlandıracağım. Bilim ve İslâm dininin “okkült bilgileri reddetmelerine rağmen, insanlar zaman zaman bu bilgilere başvuruyorlar.¹⁰⁷ İnsanın bütün bilinçli eylemleri (fiilleri) yukarıda özelliklerini açıkladığım bilgi türlerine göre olur. Bir anlamda bizim eylemlerimizi tayin eden kullandığımız bilgilerdir. Yerine göre altı türden birisini kullanırız. Bunlar arasında insan hayatını en çok etkileyen din, bilim ve günlük bilgidir.”¹⁰⁸

---

106 İmam Nevevi, *Riyazü's Salihin*, s. 407.

107 Prof. Dr. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 220.

108 Prof. Dr. Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 92.

Öz

Prof. Dr. Necati Öner'in Bilgi Anlayışı

Bilgi var olanın tanınması, başka bir ifade ile var olanın tasavvurudur. Bilgi, bilgisinin objesine nüfuz eden, onu belirleyen düşüncenin fiilidir. Her bilinçli eylem bir bilgiye dayanır. Bilgi zihinden zihne aktarılabilir, zihnin içinde ve dışında biriktirilebilir özelliğe sahiptir.

Dedüksiyon, tümden gelim ve analogi akıl yürütmenin şekilleridir. Zihniyet insanın varlığı anlayış tarzıdır. Üç şekli vardır: Büyüsel, olgusal, eleştirel. Bir milletin dili o milletin ruhudur. O milleti yıkmak için onun ruhunu yıkmak lazımdır. İnsan bilmediği alanlarda hür değildir. Bilgi çeşitleri şunlardır: Din, Bilim, Felsefe, Sanat, Günlük Bilgi ve Okkült Bilgi. İnsanın huzursuzluğunun kaynağı Mutlak Varlıkla bağı koparmasıdır. Bu bağı en sağlamı İslâm'dadır. O halde insanlığın kurtuluşu İslâm'dadır.

Felsefe bilgi üzerine bilgidir. İnsan felsefi tutumu yaşmalıdır. Bilim adamı bilimsel tutum veya zihniyet içinde olmalıdır. Okkült bilgi büyüsel zihniyetin meydana getirdiği ve kullandığı bilgidir. Okkült bilgiler İslâm Dinine göre haramdır ve yasaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, zihin, zihniyet, dil, felsefe, okkült, islâm.

Le résumé

La compréhension de la connaissance de Prof. Dr. Necati Öner

La connaissance est connaître les existants, en d'autre terme elle est concevoir les existants. La connaissance est acte de la pensée qui pénètre et définit l'objet de la connaissance. Tous les actes conscients s'appuient sur une connaissance. La connaissance peut être communiquée aux esprits, elle peut s'accumuler hors de l'esprit et dans l'esprit.

La déduction, l'induction et l'analogie sont des formes du raisonnement. Pour l'homme la mentalité est la manière de compréhension de l'être. Les formes de la mentalité sont au nombre de trois: la mentalité magique, la mentalité positive et la mentalité critique. La langue d'une nation, est l'âme de cette nation: pour la détruire, il faudrait d'abord détruire l'âme de la nation. L'homme n'est pas libre dans les domaines qu'il ne sait pas. Les genres de connaissances sont: la religion, la philosophie, la science, l'art, la science du jour et la science occulte. La source de malaise de l'homme est de trancher tous ses liens avec l'Être Absolu. Le lien le plus solide est dans l'İslâm. Donc le salut de l'humanité est dans l'İslâm.

La philosophie est la connaissance sur la connaissance. L'homme doit vivre l'attitude philosophique. L'homme de science doit être dans l'attitude scientifique ou mentalité scientifique. La connaissance occulte est la connaissance que la mentalité magique produit et emploie. D'après la religion de l'İslâm les connaissances magiques sont interdits et illicites.

Les mots clés: Connaissance, esprit, mentalité, philosophie langue, occulte, İslam.

Kaynakça

- Foulquié, Paul, *Dictionnaire de la Langue philosophique*, Paris 1992.
- İmam Gazaâlî, *İhya-u Ulumiddin*, çeviren Ahmet Serdaroğlu, cilt.1, İstanbul 2011.
- İmam Nevevî, *Riyazü's Salihîn*, çevirenler, Prof. Dr. Yaşar Kandemir ve Arkadaşları, İstanbul 1998.
- Kur'an-ı Kerim.
- Lalande, André, *Vocabulaire Technique et Critique de la philosophie*, Paris 1980.
- Macit Fahri, *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan, İstanbul 1987.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Bilginin Serüveni*, Ankara 2008.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Dil Üzerine*, İstanbul 2013.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara 1995.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara 1999.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Görüşler*, Ankara 2009.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Klasik Mantık*, Ankara 1970.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *İnsan Hürriyeti*, İstanbul 1982.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Stress ve Dini İnanç*, Ankara 1999.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*, Ankara 1967.
- Öner, Prof. Dr. Necati, *Tercüman Gazetesi 19 Ağustos 1979*.
- "Kindî", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, cilt 26, Ankara 2002.